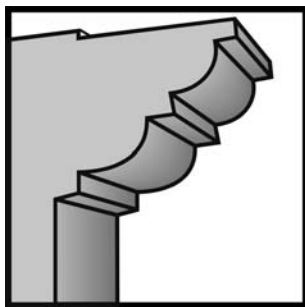

XXVI Konferencja Naukowa *Kamień w złożu, krajobrazie i architekturze* – Kielce, 22.10.2021 – słowo wstępne do bloku artykułów

XXVI Konferencja Naukowa *Kamień w złożu, krajobrazie i architekturze*, organizowana przez Państwowy Instytut Geologiczny – Państwowy Instytut Badawczy (PIG-PIB), już drugi raz z rzędu on-line, cieszyła się dużym zainteresowaniem. W porównaniu z poprzednimi wydarzania-

mi naukowymi z tego cyklu zgromadziła najwięcej prelegentów (wygłoszono 17 referatów) oraz uczestników (91), reprezentujących instytucje z całej Polski, związane nie tylko z geologią. Konferencję otworzył Piotr Szrek – zastępca dyrektora PIG-PIB ds. badań i rozwoju. Gości przywitawił również Marcin Kos – zastępca dyrektora Oddziału Świętokrzyskiego PIG-PIB.

Sesję referatową rozpoczęło wzruszające wspomnienie o Jerzym Gągolu – pomysłodawcy i wieloletnim organizatorze konferencji – wygłoszone przez Jana Urbana (emerytowanego pracownika Instytutu Ochrony Przyrody PAN w Krakowie) i Pawła Króla (z Muzeum Narodowego w Kielcach).

Następnie Janusz Magiera i Jan Bromowicz (emerytowani pracownicy AGH) omówili skały wykorzystane do budowy romańskich kościołów w Siewierzu i Mokrsku Dolnym oraz genezę charakterystycznych okrągłych zagłębień w zewnętrznych ścianach tych kościołów (patrz str. 91).

Michał Wardzyński z Instytutu Historii Sztuki UW scharakteryzował materiałowe zaplecze kamieniarstwa i rzeźbiarstwa w XVIII-wiecznej Polsce (patrz str. 135).

Krystyna Wołkowicz z PIG-PIB w Warszawie określiła obszary występowania skał krzemionkowych, w tym największe krajowe złoża kwarcytu żyłowego na Dolnym Śląsku, piasków szklarskich w niecce tomaszowskiej, diatomitów w Karpatach i ziemi krzemionkowej na Lubelszczyźnie. Zwróciła także uwagę na zróżnicowanie właściwości niektórych tego typu skał pod kątem ich wykorzystania.

Marek Rembiś i Maria Kośła z Wydziału Geologii, Geofizyki i Ochrony Środowiska AGH przedstawili wyniki badań próbek pobranych z płyty włoskiego marmuru *Fior di Pesco Carnico* (patrz str. 116).

Michał Ruszkowski z Wyższej Szkoły Nauk o Zdrowiu w Warszawie przeniósł słuchaczy w czasie do starożytnego, greckiego ośrodka kamieniarskiego w Afrodyzjas, gdzie istniała akademie rzeźbiarska. To tam powstał m.in. pomnik boga podziemnego świata zmarłych – Hadesa, w szacie z czarnego marmuru o zapachu siarki, oraz pomnik jego ukochanej Persefony, wyrzeźbiony z białego marmuru, ponoć także wydzielający woń siarki. Zarówno czarny, jak i biały marmur pochodziły ze złoża Göktepe na terenie dzisiejszej Turcji. W drugim wystąpieniu M. Ruszkowski powrócił do tematu megalitów kujawskich w Parku Kultu-

rowym w Wietrzychowicach k. Izbicy Kujawskiej, poruszonego podczas ubiegłorocznej konferencji. Grobowce w formie nasypów ziemnych, o długości dochodzącej do 100 m, wzniesli przedstawiciele neolitycznej kultury pucharów lejkowatych (3700–1900 lat p.n.e.). Zostały one umocnione głazami narzutowymi: granitoidami i piaskowcami koloru czerwonego, jasnoszarego i ciemnoszaro-czarnego. W czole wału znajdują się największe głazy, a po bokach mniejsze. W tegorocznym wystąpieniu prelegent skoncentrował się na sekwencjach liczb głazów wkomponowanych w wały ziemne. W ich układzie kolorystycznym zaznacza się wielokrotność liczb 13 i 7. Z liczby i układu głazów można obliczyć, ile grobów znajduje się w jednym grobowcu. Prawdopodobnie istnieje także związek między sekwencją kamieni a wiekiem zmarłej osoby.

Katarzyna Szadkowska z Oddziału Dolnośląskiego PIG-PIB we Wrocławiu zreferowała wykorzystanie lokalnych piaskowców w dziewięciu zabytkowych obiektach wzniesionych na Dolnym Śląsku od XVI do XIX w. Współautorem prezentacji był Wojciech Bartz z Instytutu Nauk Geologicznych Uniwersytetu Wrocławskiego. Autorzy badali płyty epitafijne, herbowe i nagrobne oraz figury św. Jana Nepomucena. Na podstawie analizy petrograficznej pobranych próbek skalnych stwierdzili, że obiekty te wykonano z szarego, kredowego piaskowca (górnny piaskowiec ciosowy), występującego w niecce północnosudeckiej.

Małgorzata Szczepaniak z Instytutu Geologii Uniwersytetu Adama Mickiewicza w Poznaniu scharakteryzowała czynniki powodujące deteriorację ciosów kamiennych w ścianach XIX-wiecznego budynku Collegium Iuridicum UAM w Poznaniu (patrz str. 126) i wskazała skutki niewłaściwego doboru materiału skalnego w pracach renowacyjnych.

Interesującą analizę zmian bazy zasobowej kamieni łamanych i blocznych w Polsce przedstawili Katarzyna Guzik i Krzysztof Galos z Instytutu Gospodarki Surowcami Mineralnymi i Energią PAN. Wedle wyliczeń autorów, zakładając utrzymanie się obecnej, wysokiej produkcji, statyczna wystarczalność, tj. zakładająca stałe warunki wydobycia krajowych zasobów kamieni łamanych i blocznych, wynosi 116 lat, a dynamiczna, uwzględniająca zmiany wielkości wydobycia w istniejących złożach oraz otwieranie nowych złóż, tylko 19 lat. Prelegenci podkreślili duże znaczenie braku ochrony złóż skał blocznych, które są niszczone przez produkcję kruszyw.

Na przykładzie Lapidarium Instytutu Geografii i Nauk o Środowisku Uniwersytetu Jana Kochanowskiego (UJK) w Kielcach, w którym zgromadzono skały typowe dla regionu świętokrzyskiego, m.in. zlepieniec zygmuntownski, piaskowiec tumliński i szydlowiecki, oraz głazy narzutowe, Maria Górska-Zabielska z Instytutu Geografii i Nauk o Środowisku UJK omówiła znaczenie lapidariów w różnych sferach życia społecznego.

Jan Bromowicz zwrócił uwagę na ograniczenia w pozyskiwaniu bardzo dużych bloków skalnych, spowodowa-

ne obecnością spękań. Wymienił przykłady najdłuższych obelisków wykonanych z monolitów skalnych w starożytności i czasach nowożytnych, m.in. obelisk w egipskim Karnaku o wysokości 36 m. Przedstawił też różne sposoby odwzorowań spękań skał na średniowiecznych obrazach, gł. o tematyce religijnej: od słupków poprzez kostki i fałdy nawiązujące do tkaniny po przedstawienia naturalistyczne, przypominające fotografię.

Wzornictwo kamiennych posadzek w 23 krakowskich kościołach oraz użyte do ich wykonania skały były tematem referatu Andrzeja Dubiniewicza z Katedry Hydrogeologii i Geologii AGH. W posadzkach tych dominuje wzór dwubarwnej szachownicy, ułożonej z jasnokremowych, górnourajskich wapieni morawickich oraz czarnych wapieni dębnickich odmiany masywnej i gruzłowej. Rzadziej były stosowane brązowe wapienie bolechowickie, zlepińce zygmuntownskie, różanka paczółtowska, a bardzo rzadko czerwone wapienie karbońskie z Czernej. Pod względem kształtu płytek posadzkowych i rodzaju kamienia, z jakiego zostały one wykonane, największą różnorodnością charakteryzuje się Bazylika Świętej Trójcy (kościół oo. Dominikanów) w Krakowie.

Na interesującą wycieczkę Małopolskim Przełomem Wisły zabrały słuchaczy Ewa Jagoda i Alicja Bobrowska z Instytutu Hydrologii i Geologii Inżynierskiej UW. Prelegentki podkreśliły związki lokalnego budownictwa z występowaniem surowców skalnych, głównie białych opok kredowych. Wskazały na bardzo dobre właściwości opok jako budulca, m.in. łatwą obróbkę, dużą wytrzymałość, mały ciężar i niski współczynnik przewodzenia ciepła.

Opoka, podobnie jak wapień pińczowski, tuż po wydobyciu ze złoże jest miękka, ale w warunkach ekspozycji na warunki atmosferyczne szybko ulega stwardnieniu.

Dariusz Kalina z Kieleckiego Towarzystwa Naukowego omówił kamienno-ziemne budowle na terenie byłego księstwa sandomierskiego, które są łączone ze śladami obrządków pogańskich. Zastanawiał się nad rolą kamiennych wałów na Łyścu, które wykonano ze skał uzyskanych podczas równania szczytowej partii góry. Szukał odpowiedzi na pytanie, dlaczego żarna wytwarzane z dolnotriasowych piaskowców wydobywanych na Górze Dobrzeszowskiej były transportowane do odległych miejscowości, leżących poza granicami księstwa. Sugerował związek między legendarnym wątkiem kultu kobiety a kapliczką św. Rozalii w grocie skalnej na Perzowej Górze. Wały kamienne w Widełkach (wieś 20 km na wschód od Kielc) łączył z obrządkami Sobótki, natomiast w Tumlinie – z grodem, który istniał przed powstaniem Kielc.

Na zakończenie Anna Mader z Oddziału Świętokrzyskiego PIG-PIB wygłosiła referat poświęcony kilkusetletniej historii wydobywania surowców skalnych w dolinie Świśliny. Współautorami prezentacji byli: Andrzej Stoński i Wiesław Trela, także z Oddziału Świętokrzyskiego PIG-PIB, Zbigniew Tyczyński, Paweł Gawron ze Stowarzyszenia *Witulini nad Świśliną*, Bartosz Kozak z Instytutu Historii Nauk PAN i Paweł Król (patrz str. 100).

Po prelekcjach i dyskusji Anna Mader podziękowała uczestnikom i zaprosiła do udziału w przyszłorocznej konferencji.

Anna Fijałkowska-Mader, Ewelina Bąk

Odslonięcie lessów w brzegu rzeki Świśliny w Dołach Biskupich. Fot. P. Derkowski